

VYBRANÉ ASPEKTY KAUZALITY DAŇOVÉ INCIDENCE

Ladislav Hájek, Eva Hamplová, Pavel Jedlička, Jaroslav Kovárník

Úvod

Daň je charakterizována jako povinná, zákonem určená, neúčelová, neekvivalentní a pravidelná platba do veřejného rozpočtu. V souvislosti s daňovou problematikou se řeší nejčastěji otázky daňové zátěže, daňových sazeb apod., ale tento příspěvek se zaměřuje na jinou problematiku zdanění. Příspěvek vychází především z dat získaných v pilotním průzkumu projektu „Kauzality daňové incidence – základní východiska“, v rámci kterého byly mimo jiné respondentům pokládány otázky na spravedlnost zdanění a znalost daňové problematiky. Autoři v tomto příspěvku uvádí výsledky získané během dotazníkového šetření.

Z teoretického úhlu pohledu je nutné rozlišovat horizontální a vertikální daňovou spravedlnost. Horizontální spravedlnost uvádí, že jednotlivci se stejným příjmem mají platit stejné daně, vertikální spravedlnost pak říká, že jednotlivci s vyšším příjmem mají platit vyšší daně než jednotlivci s nižším příjmem. Kvantifikace tohoto pohledu je velmi složitá, na tomto místě bude využita analýza zákona o dani z příjmu.

V současném znění Zákona o dani z příjmů [10] se více než 150x vyskytuje slovní spojení „s výjimkou“. Některé výjimky jsou logické (např. osvobození příjmů z úvěru či půjčky, dávky nemocenského pojištění atd.), některé však zakládají nerovnost mezi zdaňovanými subjekty (kázeňské odměny, výsluhové náležitosti, příspěvek na bydlení příslušníkům ozbrojených sil apod.). Podobnou roli pak hrají i nejrůznější zaměstnanecké benefity, které mohou získat jen vybraní zaměstnanci některých firem. Zde pak tvrzení, že jedinci se stejnými příjmy platí stejné daně, neobstojí, v určitých případech pak dokonce může nastat situace, že jedinci s nižšími příjmy platí vyšší daně než jedinci s vyššími příjmy. Z tohoto úhlu pohledu

tak nelze zdanění v České republice považovat za spravedlivé.

Dalším důležitým aspektem daňové spravedlnosti je efektivnost zdanění. Je zřejmé, že je-li dána potřeba zdrojů, které mají být získány výběrem daní, jsou náklady na tento výběr nadbytečné, neproduktivní, nerelevantní. Náklady na výběr daní se dělí na přímé, což jsou náklady správce daně, a nepřímé, což jsou náklady poplatníka. Zatímco přímé náklady v poměru k vybraným daním se v ČR neustále snižují, vyčíslení nepřímých nákladů je v praxi velmi obtížné až nemožné. Ze skutečnosti, že pokles přímých nákladů je převážně zajišťován přesunem povinností na poplatníky, lze však formulovat dílčí závěr, že nepřímé náklady rostou a výběr daní je z hlediska plátce stále obtížnější a nákladnější, tedy nespravedlivější. [6]

1. Formulace problému

Hlavní pozornost tohoto příspěvku je zaměřena na zodpovězení následujících otázek: Je dle názoru dotazovaných osob daňový systém v České republice spravedlivý? S jakými problémy se daňový systém v České republice nejčastěji ztotožňuje?

Významnou součástí daňové problematiky, nejenom v souvislosti s naším příspěvkem, je obecné povědomí o daních. Daňová gramotnost, jako základní součást znalostní ekonomie, je v našem průzkumu sledována a analyzována prostřednictvím otázek spojených s názorem na hlavní smysl daní a vysvětlením pojmů přímá a nepřímá daň.

V daňovém systému České republiky, podobně jako v jiných daňových systémech, zaujímá významné postavení daň z přidané hodnoty. Jak bude uvedeno níže, výši této daně považují dotazovaní za významný problém, proto se příspěvek v další části zabývá vybranými aspekty souvisejícími právě s touto daní.

Celkový počet dotazovaných představuje 293 respondentů. Z toho 160 mužů a 133 žen. Dotazník směřoval otázky i k rozlišení respondentů z pohledu jejich vzdělání, uplatnění na trhu práce, bydliště a velikosti obce. Dále pak zjišťoval i strukturu respondentů podle velikosti jejich příjmů a počtu osob v domácnosti. Pro účely tohoto příspěvku však budou využita pouze některá z uvedených kritérií.

Autoři příspěvku si uvědomují, že rozložení respondentů neodpovídá struktuře obyvatelstva v České republice. Počet obyvatel k 31. 12. 2012 byl 10 516 125, přičemž mužská populace se na tomto počtu podílela ze 49,1 % a ženská populace z 50,9 %. V prezentovaném dotazníkovém šetření je podíl mužů 54,6 %,

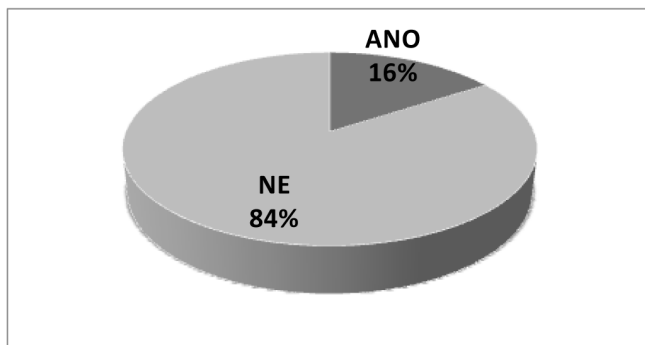
zatímco podíl žen je 45,4 %. Rozložení respondentů tedy neodpovídá rozložení populace v ČR, ale autoři nemohli strukturu dotazovaných žádným způsobem ovlivnit. S ohledem na toto rozdílné rozložení a také na poměrně nízký počet dotazovaných nejsou prezentované výsledky vztahovány na celou populaci ČR, jedná se pouze o výsledky provedeného dotazníkového šetření, ze kterých se však dají vyvozovat určité níže uvedené závěry.

1.1 Daňová spravedlnost

K otázce daňové spravedlnosti v České republice 291 dotázaných vyjádřilo svůj názor prostřednictvím odpovědi ano či ne (Obr. 1). Pouze dva dotázaní tuto otázku nezodpověděli. Z rozložení odpovědí

Obr. 1:

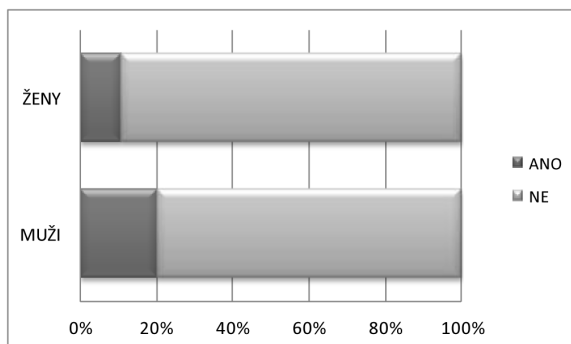
Rozložení odpovědí na otázku „Je daňový systém v ČR dle Vašeho názoru spravedlivý?“

Zdroj: vlastní zpracování

Obr. 2:

Rozložení odpovědí žen a mužů na otázku „Je daňový systém v ČR dle Vašeho názoru spravedlivý?“

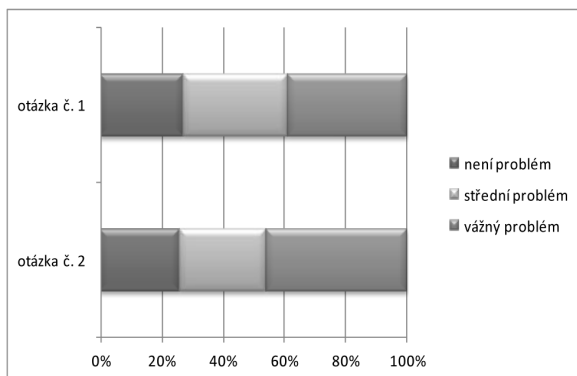
Zdroj: vlastní zpracování

vyplývá, že převážná většina dotazovaných chápe daňový systém jako nespravedlivý. Z pohledu pohlaví je názor na daňovou spravedlnost podobný. Vyšší nespravedlnost cítí ženy (89 %), muži vnímají daňový systém v ČR jako nespravedlivý z 80 % (Obr. 2).

V rámci analyzovaného dotazníku byly kladeny dotazy, které směřovaly k vymezení problémových oblastí spravedlivého či nespravedlivého

daňového systému v ČR. Kde vidí respondenti největší problémy související s daněmi? Analyza názorů se zaměřuje na tzv. vertikální a horizontální spravedlnosti (Obr. 3), která byla doprovázena otázkami, zdali respondenti vnímají příliš vysoké daně u nejhudších vrstev (otázka č. 1) či naopak příliš nízké daně u bohatých (otázka č. 2).

Obr. 3: Rozložení odpovědí na problematiku příliš vysokých daní u nejhudších vrstev (otázka č. 1) a na problematiku příliš nízkých daní u nejbohatších vrstev (otázka č. 2)

Zdroj: vlastní zpracování

Výše zdanění je při názoru na spravedlnost významná, téměř 40 % respondentů vidí jako problém příliš vysokých daní u nejhudších vrstev a 46 % respondentů chápe jako nespravedlivé, že jsou bohatí zdaňováni příliš nízkými daněmi.

Při analýze spravedlnosti zdanění ze spotřeby (Obr. 4) byly v dotazníku použity dotazy k hodnocení výše daně z přidané hodnoty (otázka č. 3) a daně z nemovitosti (otázka č. 4). Zejména daň z přidané hodnoty je chápána jako velký problém při hodnocení spravedlnosti daňového systému v ČR. [9] Z hlubší analýzy by bylo možné dále uvést, že pohlaví, věk i vzdělání se výrazně u jednotlivých respondentů v názoru na DPH neodlišují. Určité rozdíly a tendence se projevují mezi respondenty dle uplatnění na trhu práce a podle příjmů domácnosti.

Daň z nemovitostí je vážným problémem pro 36 % respondentů (104 z 292 dotázaných).

K určení dalších problémů daňového systému byly v dotazníku respondentům položeny

otázky, které reagují na časté změny v daních a komplikovaný systém s velkým množstvím výjimek (Obr. 5).

Z obou otázek vyplývá, že daňový systém v České republice je chápán respondenty jako složitý, často se měnící a nespravedlivý. Otázkou složitosti systému 198 respondentů z 291 hodnotí jako vážný problém. 183 respondentů z 291 hodnotí jako vážný problém časté změny v daňové legislativě.

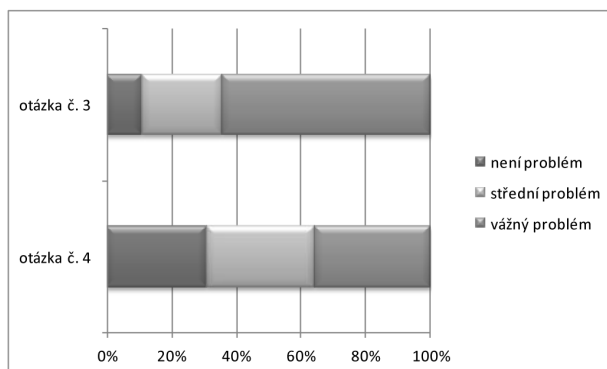
1.2 Smysl daní

Jedna z otázek dotazníkového šetření se zabývala také problematikou smyslu daní. Jejím účelem bylo zjistit základní znalosti z daňové problematiky mezi širokou veřejností. Varianty, ze kterých mohla být zvolena odpověď, jsou následující:

- 1) zajistit příjmy veřejných rozpočtů,
- 2) přerozdělit finanční prostředky od bohatých k chudším,
- 3) vybrat peníze na výplatu důchodů, sociál-

Obr. 4:

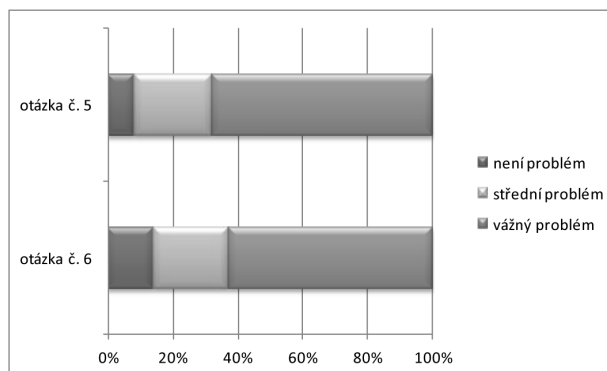
Rozložení odpovědí na problematiku příliš vysoké daně ze spotřeby – daně z přidané hodnoty (otázka č. 3) a na problematiku příliš vysoké daně z nemovitostí (otázka č. 4)

Zdroj: vlastní zpracování

Obr. 5:

Rozložení odpovědí na problematiku příliš komplikovaného systému s velkým množstvím výjimek (otázka č. 5) a na problematiku častých změn v daních (otázka č. 6)

Zdroj: vlastní zpracování

ních dávek, podpor v nezaměstnanosti a dalších plateb,

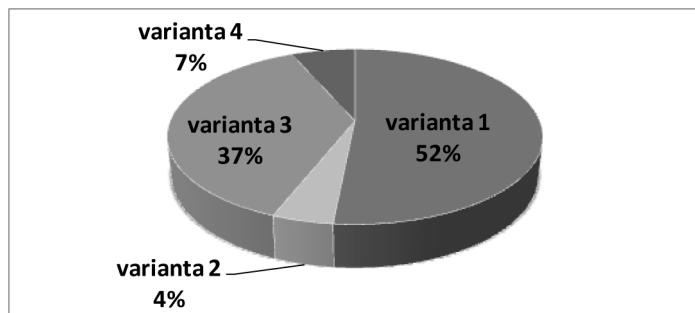
- 4) jiný smysl – zde mohl dotazovaný uvést jinou, výše neuvedenou odpověď.

Už z definice daně vyplývá, že s ohledem na neúčelovost daní je správná první varianta, neboť v dalších nabízených alternativách se objevuje prvek účelovosti. Na první pohled by mohla být považována za správnou odpověď i druhá varianta, s ohledem na redistribuční

funkci daní, nicméně touto redistribucí dle daňové teorie není myšlena redistribuce mezi bohatými a chudými obyvateli, proto ani tato varianta nemůže být považována za správnou. Třetí varianta také nemůže být považována za správnou, neboť je zde zdůrazňována výdajová stránka rozpočtu. Na tuto otázku odpovědělo celkem 291 dotazovaných. Výsledky jsou podrobně komentovány v následujícím textu.

Obr. 6:

Rozložení odpovědí na otázku „Co je dle Vašeho názoru hlavním smyslem daní?“

Zdroj: vlastní zpracování

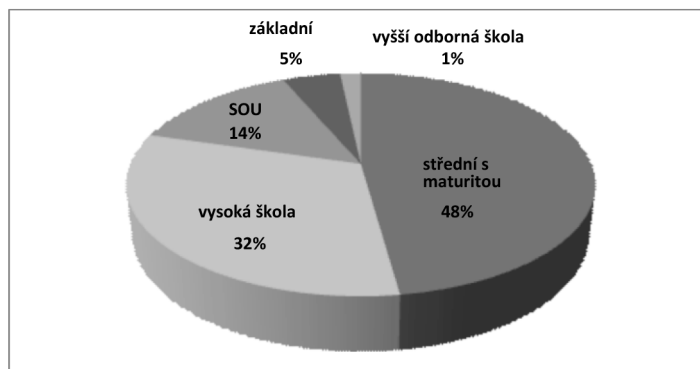
Celkové odpovědi na tuto otázku zachycuje Obr. 6, z kterého je zřejmé, že 52 % dotazovaných odpovědělo správně, uvědomuje si tedy znak neúčelovosti daní, ovšem druhou nejfrekvencovanější odpovědí je varianta 3, tedy odpověď, ve které už je zdůrazněna výdajová stránka státního rozpočtu, kde je ale obsažen prvek účelovosti. Mezi ostatními variantami se objevuje poměrně často v drobných obměnách odpověď „zajistit chod státu“ (8 odpovědí), další varianty už se objevují samostatně.

V tomto případě se další analýza bude věnovat rozložení podle vzdělání. Respondenti měli na výběr pět stupňů vzdělání, a sice

základní, střední odborné učiliště, střední škola s maturitou, vyšší odborná škola a vysoká škola. V případě analýzy podle vzdělání jsou velké rozdíly mezi jednotlivými kategoriemi – z celkového počtu 291 dotazovaných mělo 14 základní vzdělání, 41 vystudovalo střední odborné učiliště, 139 respondentů úspěšně ukončilo střední školu s maturitou, 5 dotazovaných absolvovalo vyšší odbornou školu a zbývajících 92 získalo vysokoškolský titul. Rozložení respondentů dle dosaženého vzdělání pro větší ilustraci zachycuje následující graf (Obr. 7). Výsledky za jednotlivé kategorie jsou pak zachyceny na dalším uvedeném grafu (Obr. 8).

Obr. 7:

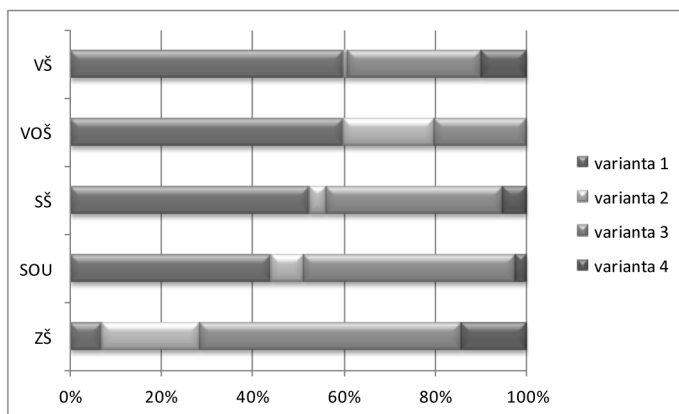
Rozložení respondentů dle dosaženého vzdělání

Zdroj: vlastní zpracování

Obr. 8:

Rozložení odpovědí podle dosaženého vzdělání respondentů na otázku „Co je dle Vašeho názoru hlavním smyslem daní?“

Zdroj: vlastní zpracování

Z grafu je patrné, že respondenti s vyšším vzděláním (VŠ nebo VOŠ) odpovídali na uvedenou otázku z šedesáti procent správně, ale zatímco u VŠ vzdělání se jako druhá nejčastější odpověď objevuje varianta 3 (tedy výplata důchodů apod.), u absolventů VOŠ se vůbec neobjevuje čtvrtá varianta a odpovědi 2 a 3 mají shodnou četnost (samozřejmě výsledky jsou drobně zkresleny skutečností, že dotazovaných se vzděláním z vyšší odborné školy bylo pouze 5, takže varianty 2 a 3 byly zastoupeny v odpovědích pouze jednou). Rozložení odpovědí u středoškolsky vzdělaného obyvatelstva odpovídá přibližně celkovému rozložení, tedy mírně nadpoloviční správná odpověď (52 %), následovaná variantou 3 (39 %). U nižšího vzdělání už jsou však výsledky odlišné. Zatímco u dotazovaných se vzděláním ze středního odborného učiliště už se správná odpověď objevuje pouze ve 44 %, varianta tři zde dosahuje dokonce 46 %. U dotazovaných se základním vzděláním se správná odpověď objevuje pouze u 7 % (jeden dotazovaný z čtrnácti), zatímco 57 % dotazovaných (celkem osm z čtrnácti) zvolilo variantu 3. Z uvedených dat lze tedy učinit dílčí závěr, že s rostoucím vzděláním roste i povědomí o základním smyslu daní, přičemž u obyvatelstva s nízkým vzděláním (ZŠ, případně SOŠ) jsou tyto znalosti skutečně mizivé a převládá u nich názor, že daně slouží přímo k úhradě důchodů, dávek v nezaměstnanosti,

sociálních podpor a dalších státních výdajů. Struktura odpovědí u středoškolsky vzdělaného obyvatelstva odpovídá celkovým výsledkům. Na druhou stranu však odpovědi vysokoškolsky vzdělaných lidí nedosahují vysokou četnost správných odpovědí. Z toho lze usuzovat, že správná odpověď se pravděpodobně objevuje u dotazovaných, kteří absolvovali během svého vzdělání alespoň nějaké ekonomické minimum. U ostatního obyvatelstva, které je odkázané pouze na informace z médií a jiných obecně dostupných informačních zdrojů, není základní smysl daní příliš známý.

Druhou otázkou, která zkoumala znalosti daňové problematiky, byla otázka na rozdíl mezi přímými a nepřímými daněmi. Nabízené možnosti jsou následující:

- 1) tyto pojmy vůbec neznám,
- 2) tyto pojmy sice znám, ale nejsem si jistý, co přesně znamenají,
- 3) přímé daně se platí přímo finančnímu úřadu, nepřímé daně přes zprostředkovatele,
- 4) u nepřímých daní se rozlišuje poplatník a plátcé, u přímých daní je tato osoba jedna a tatáž,
- 5) jiné vysvětlení – opět prostor pro vlastní odpověď dotazovaného.

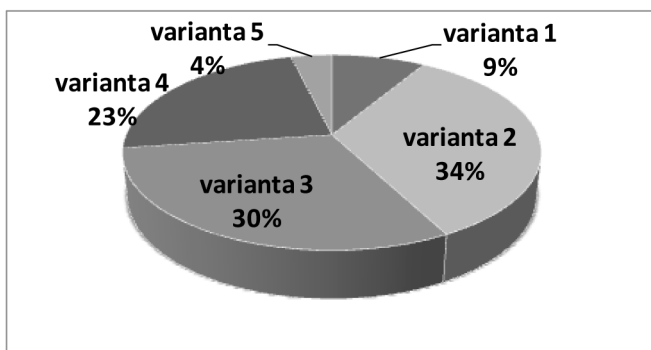
Dle platné legislativy je správnou odpovědí varianta, kdy se u nepřímých daní rozlišuje poplatník a plátcé, u přímých daní je tato osoba jedna a tatáž, tedy čtvrtá odpověď. Typickým

příkladem nepřímé daně je daň z přidané hodnoty (DPH), kdy poplatníkem (tedy tím, kdo je daní skutečně zatížen) je konečný spotřebitel, kdežto plátcem (tedy tím, kdo podává daňové přiznání a daň odvádí finančnímu úřadu) je firma. Přímo daní je pak např. daň z příjmů právnických osob, kdy společnost sama za sebe podává daňové přiznání a ze svých prostředků daň také platí. Zastřena je v tomto kontextu podstata daně z příjmů fyzických osob u zaměstnanců, kde je praxe taková, že za zaměstnance fyzicky odvádí daň na finanční úřad zaměstnavatel. Tato situace se může na první pohled jevit tak, že je

oddělena osoba poplatníka a plátce. V tomto případě tomu ale tak není, protože zaměstnavatel pouze při výpočtu záloh k dani z příjmů fyzických osob provede jednoduchý bankovní převod, ale daňové přiznání si podává každý zaměstnanec sám, resp. může využít pověřeného zástupce. Není zde tedy oddělena osoba poplatníka a plátce, pouze zálohy k dani za zaměstnance fyzicky odvádí finančnímu úřadu někdo jiný (zaměstnavatel). [1]

Na tuto otázku odpovědělo také 291 respondentů. Celkové rozložení odpovědí zachycuje následující Obr. 9.

Obr. 9: Rozložení odpovědí na otázku „Co jsou dle Vašeho názoru pojmy přímá a nepřímá daň?“

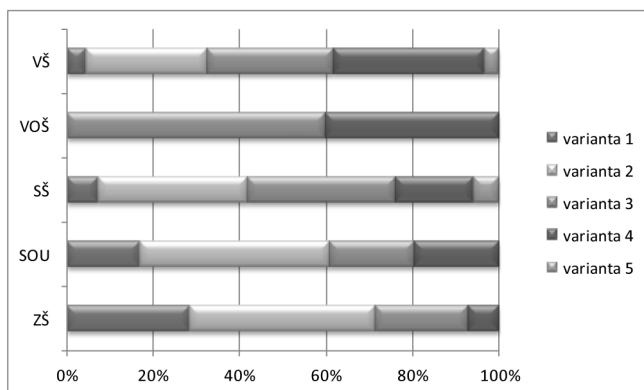
Zdroj: vlastní zpracování

Jak je z přehledu patrné, povědomí o přímých a nepřímých daních je rozšířeno u poměrně malého počtu dotazovaných. Nejvíce respondentů odpovědělo, že tyto pojmy sice zná, ale neví, v čem spočívá rozdíl. Druhou nejčastější odpovědí je, že přímé daně se platí přímo finančnímu úřadu, nepřímé přes zprostředkovatele, což je ale také chybná odpověď – podle ní by totiž právě např. výše zmiňovaná daň z příjmů fyzických osob mohla být považována za nepřímou daň, což je chybná odpověď. Až na třetím místě s četností 23 % se objevuje správná odpověď. Pouze 9 % dotazovaných uvedlo, že pojmy přímá a nepřímá daň vůbec nezná a ve 4 % případů se objevuje odpověď jiná, kde převažují varianty, kdy respondent uvedl nějaký příklad. Ten byl většinou správný (přímá daň je např. daň z příjmů, nepřímá daň DPH), leč nevysvětluje rozdíl mezi těmito daněmi.

V následujícím grafu (Obr. 10) je uvedena analýza podle vzdělání. Jak již bylo uvedeno, výsledky u alternativy „vyšší odborná škola“ jsou poněkud zkresleny skutečností, že je zde pouze 5 respondentů s tímto vzděláním, z nichž dva odpověděli správně a 3 zvolili variantu č. 3 (přímé daně placeny přímo, nepřímé přes zprostředkovače). Ale u ostatních typů vzdělání je zřejmé, že u této otázky platí čím vyšší vzdělání, tím správnější odpovědi. Zatímco u osob s vysokoškolským vzděláním odpovědělo správně téměř 35 % dotazovaných, u středněškolských to bylo přibližně 18 %, u absolventů učilišť téměř 20 % a u obyvatelstva se základním vzděláním to bylo pouze 7 % (přesněji jeden dotazovaný ze čtrnácti). Je také patrný postupný pokles jak u první alternativy (tyto pojmy vůbec neznám), tak u varianty druhé (tyto pojmy sice znám, ale nevím přesně, co znamenají).

Obr. 10:

Rozložení odpovědí podle dosaženého vzdělání respondentů na otázku „Co jsou dle Vašeho názoru pojmy přímá a nepřímá daň?“

Zdroj: vlastní zpracování

2. Analýza vývoje daně z přidané hodnoty

S ohledem na převládající názor respondentů na příliš vysokou daň z přidané hodnoty se autoři příspěvku zaměřili také na hlubší analýzu této daně. Daň z přidané hodnoty byla v právním systému České republiky zavedena k 1. lednu 1993 Zákonem č. 588/1992 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů. [11] Tato daň nahradila do té doby používanou daň z obratu. Původně byla nastavena základní sazba daně ve výši 23 % a snížená sazba ve výši 5 %. Základní sazbě podléhalo veškeré zboží a snížená sazbě pak veškeré služby. To vyplývalo ze skutečnosti, že předchozí právní úpravou služby nepodléhaly žádnému zdanění (daň z obratu se vybírala pouze při prodeji zboží) a plošné zavedení nové daně služby skokově zdražilo. V přílohách č. 1 a č. 2 zákona o DPH pak byly uvedeny výjimky, tedy zboží podléhající snížené sazbě a služby podléhající základní sazbě. Se vstupem ČR do Evropské unie (EU) bylo od 1. 5. 2004 zavedeno stávající rozdělení, kdy se u zboží i služeb uplatňuje základní sazba daně a v přílohách zákona jsou upraveny výjimky, tj. vyjmenované zboží podléhající snížené sazbě (potraviny, zdravotnické potřeby, knihy apod.) a služby podléhající snížené sazbě (hromadná doprava, zdravotní a sociální péče, kultura apod.). Od této doby zůstává uvedené rozdělení fakticky neměnné, jedinou velkou změnou bylo zařazení bytové výstavby pro sociální bydlení do snížené

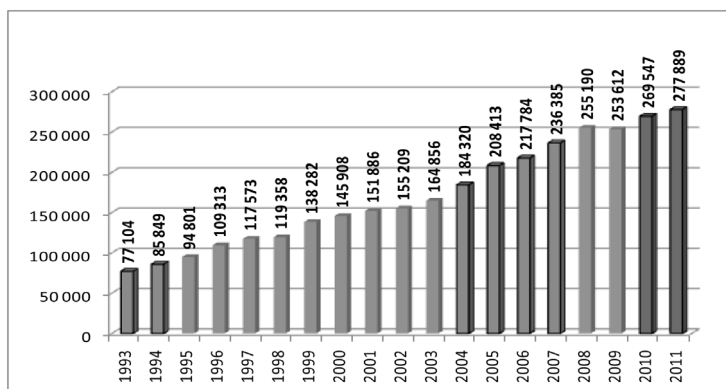
sazby v roce 2005. Od roku 1993 však proběhlo již více než 30 novelizací výše zmiňovaného zákona.

V roce 2012 byla základní sazba daně ve výši 20 %, snížená pak ve výši 14 %. S účinností od 1. ledna 2013 byly obě sazby i přes značné komplikace zvýšeny o jeden procentní bod. Původní znění zákona totiž počítalo se zavedením jedné sazby ve výši 17,5 %, ovšem toto znění bylo změněno další novelou, která však dlouhou dobu zůstávala neschválena. Až téměř do poloviny prosince roku 2012 nebylo zcela jasné, zda bude od 1. ledna 2013 zavedena jednotná sazba, nebo ponechán systém dvou sazeb, které se zvýší. Nicméně byl ponechán původní systém dvou sazeb s tím, že základní sazbě stále podléhá zboží a služby, snížená sazba je aplikována na vybrané zboží a služby (např. potraviny nebo zdravotnické produkty, viz přílohy zákona) a některé služby jsou osvobozeny od daně na vstupu (např. poštovní služby, bankovníctví, pojišťovnictví apod.).

Příjmy z výběru DPH jsou významnou položkou státního rozpočtu většiny zemí, včetně České republiky. Tyto příjmy vzrostly v letech 1993–2011 více než třiapůlkrát. Podíl této daně na celkových daňových příjmech se zvýšil ze 40,51 % v roce 1993 na 49,58 % v roce 2011 (v celkových daňových příjmech není uvažováno o příjmech z titulu dávek sociálního pojištění a zdravotního zabezpečení). Tyto skutečnosti jsou znázorněny na Obr. 11 a Obr. 12.

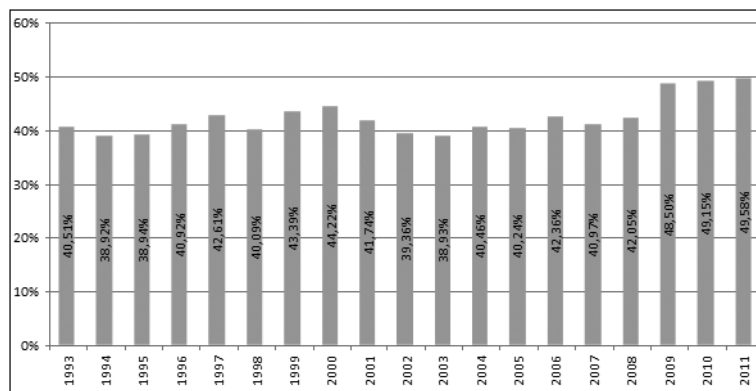

Obr. 11: Vývoj výběru DPH v mil. Kč

Zdroj: [9]

Obr. 12: Podíl příjmů z výběru DPH na celkových daňových příjmech

Zdroj: vlastní zpracování na základě [2], [3], [4], [8]

Jak je z uvedených obrázků patrné, příjmy z výběru DPH rostly po celé období s výjimkou roku 2009, zatímco sazby daně se během tohoto období zvyšovaly i snižovaly. Původní sazby z roku 1993 ve výši 23 % a 5 % byly změněny v roce 1995 na 22 % a 5 % s tím, že tyto sazby zůstaly v platnosti až do vstupu České republiky do EU v roce 2004. V tomto období (1993–2003 včetně) se zvýšil výběr DPH o 113,8 %, zatímco podíl na celkových daňových příjmech se pohyboval kolem 40 %. Po vstupu do EU byla základní sazba snížena na 19 %, snížená sazba zůstala beze změny,

a příjmy z DPH se během tří let (2004–2007) zvýšily o 28,3 %. Podíl na celkových příjmech opět zůstal téměř beze změny. Od roku 2008 začal pomalý růst sazeb. Nejdříve byla v uvedeném roce zvýšena snížená sazba na 9 %. Příjmy z DPH rostly téměř stejným tempem, ale v roce 2009 byl zaznamenán pokles. Vláda reagovala na tento vývoj dalším zvýšením sazeb, základní sazba se zvedla na 20 % a snížená na 10 % s účinností od roku 2010. Příjmy z DPH začaly opět růst, ale tempo tohoto růstu bylo mnohem pomalejší než v předchozím období. Významný byl však nárůst podílu DPH na celkových

daňových příjmech od roku 2009, kdy tato daň dosáhla téměř 50 %. Nicméně tento vývoj nebyl způsoben zvýšením sazeb DPH, ale snížením ostatních daňových příjmů, především pak snížením výnosu z přímých daní. Z uvedených dat je zřejmé, že zvýšení sazeb DPH má negativní vliv na vývoj výběru daně. Zatímco v období stabilních nebo snižujících se sazeb (1993–2007) bylo průměrné roční tempo růstu inkasa DPH 8,42 %, v období zvyšujících se sazeb (2008–2011) kleslo toto průměrné roční tempo růstu na 3,95 %.

Z uvedených údajů je zřejmé, že se vláda snaží zvyšovat výběr DPH zvyšováním sazeb této daně, ale efekt tohoto přístupu je kontroverzní. Výše uvedená data dokládají, že vyšší míra zdanění v případě DPH snižuje koupěschopnou poptávku domácností a firem, což se projevuje ve sníženém tempu růstu inkasa této daně. Daňový výnos roste pomaleji nebo dokonce klesá.

Příkladem efektivnějšího daňového systému může být Slovensko, které má v rámci Evropské unie jedno z nejnižších daňových zatížení. Podle údajů OECD byla v roce 2011 složená daňová kvóta (daňový výnos vlády z daní včetně příspěvků na sociální a zdravotní pojištění ve vztahu k HDP) na Slovensku 28,8 %, v ČR 35,3 %. Daňový systém SR vytváří příznivější a rovné konkurenční podmínky pro podnikání, které jsou jedním z významných faktorů rychlejšího vývoje slovenské ekonomiky ve srovnání s ČR. [5], [7]

Závěr

Příspěvek se zabývá některými dílčími výsledky dotazníkového šetření se zaměřením na problematiku daňové spravedlnosti, účelnosti daní, výběru daní a dále analýzou vývoje DPH v ČR v letech 1993–2011, jejíž růst je respondenty dotazníkového šetření považován za závažný problém.

Z výše uvedeného lze konstatovat, že většina respondentů provedeného průzkumu vnímá daňový systém v České republice jako nespravedlivý. Základní prvky této nespravedlnosti vidí v horizontální i vertikální rovině, stejně tak jako v porušování legislativního rámce při tvorbě a praxi daňových zákonů.

Uvedená analýza prokázala, že povědomí dotazovaných v oblasti daňové problematiky je poměrně nízké. Smysl daní zná přibližně polovina respondentů, přičemž odpovědi mužů

i žen jsou téměř shodné. Odpovědi na otázky o rozdílu mezi přímými a nepřímými daněmi jsou výrazně horší ve srovnání s jinými otázkami. Správnou odpověď na rozdíl mezi přímými a nepřímými daněmi zná necelá čtvrtina obyvatelstva, zatímco třetina přímo přiznává, že tyto pojmy sice zná, ale nedokáže vysvětlit, jaký je mezi nimi rozdíl.

Co se vývoje DPH týče, z provedené analýzy je zřejmé, že sazby daně se od zavedení v roce 1993 několikrát změnilly a především v případě snížené sazby došlo k výraznému nárůstu (z původních 5 % na současných 15 %). Analýza prokázala, že tento nárůst sazeb DPH se neprojevuje ve vyšším výběru této daně, ale naopak. V období stabilních nebo klesajících sazeb bylo tempo růstu vybraných prostředků u DPH výrazně vyšší, než v období zvyšování sazeb. K zvýšení výnosu z této daně může přispět zvýšení efektivnosti výběru daní, snížení daňových úniků a prosazování prorůstové hospodářské politiky.

Tento příspěvek byl zpracován s podporou projektu Specifického výzkumu Univerzity Hradec Králové č. 2105 / 2012 s názvem „Kauzality daňové incidence – základní východiska“.

Literatura

- [1] BÁNOCIOVÁ, A. Analýza vývoje dane z přidané hodnoty v Slovenskej republike. *E+M Ekonomie a Management*. 2009, roč. 12, č. 4, s. 104–115. ISSN 1212-3609.
- [2] ČERNOHAUSOVÁ, P. *Vývoj DPH od roku 1993 do roku 2013* [online]. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z: <<http://www.danarionline.cz/blog/detail-prispevku/articleid-824-vyvoj-dph-od-roku-1993-do-roku-2013/>>.
- [3] ČESKÁ DAŇOVÁ SPRÁVA. *Data o výběru daní* [online]. Praha: Česká daňová správa, 2012 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z: <<http://cfs.mfcr.cz/cps/rde/xchg/cfs/xsl/13879.html?year=0>>.
- [4] EUROSTAT. *Statistiky výběru daní* [online]. [cit. 2012-12-01]. Dostupné z: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Tax_revenue_statistics>.
- [5] HÁJEK, L., KRÁLÍK, J. *Ekonomía a hospodárska politika v ekonomike SR a ČR*. Zvolen: Bratia Sabovci, 2012. ISBN 978-80-557-0473-9.
- [6] HÁJEK, L. *Ekonomie, daně a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-633-4.

- [7] HÁJEK, L. Daňové zatížení v zemích OECD a v České republice. *Politická ekonomie*. 2003, roč. 51, č. 5, s. 714–725. ISSN 0032-3233.
- [8] OECD. *Daňová databáze D – spotřební daně. Daň z přidané hodnoty* [online]. [cit. 2012-11-30]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/document/60/0,3746,en_2649_33739_1942460_1_1_1_1,00.html;vat>.
- [9] SVOBODOVÁ, L., HAMPLOVÁ, E., PROVAZ-NÍKOVÁ, K. The Selected Aspects of Tax Policy in the Field of Indirect Taxes in the Czech Republic ad in the International Scale. *Proceedings of the 1st International Conference on Finance, Accounting and Auditing*. Zlín, 2012, s. 293–299. ISBN 978-1-61804-124-1.
- [10] Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.
- [11] Zákon č. 588/1992 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů.

prof. Ing. Ladislav Hájek, CSc.
Univerzita Hradec Králové
Fakulta informatiky a managementu
Katedra ekonomie
ladislav.hajek@uhk.cz

Ing. Eva Hamplová, Ph.D.
Univerzita Hradec Králové
Fakulta informatiky a managementu
Katedra ekonomie
eva.hamplova@uhk.cz

Ing. Pavel Jedlička, CSc.
Univerzita Hradec Králové
Fakulta informatiky a managementu
Katedra ekonomie
pavel.jedlicka@uhk.cz

Ing. Jaroslav Kovárník, Ph.D.
Univerzita Hradec Králové
Fakulta informatiky a managementu
Katedra ekonomie
jaroslav.kovarnik@uhk.cz

Doručeno redakci: 18. 3. 2013

Recenzováno: 24. 6. 2013, 12. 9. 2013

Schváleno k publikování: 27. 9. 2013

Abstract

THE CAUSALITIES OF THE TAX INCIDENCE – BASIC RESOURCES**Ladislav Hájek, Eva Hamplová, Pavel Jedlička, Jaroslav Kovárník**

Tax could be defined as mandatory, irreversible, non-purpose, non-equivalent payment into the public budget. There are two important types of taxes in every tax system, namely direct and indirect taxes. This article is focused on important part of current tax theory and tax policy which explains tax incidence as a phenomenon following the taxes from the very beginning. The factors influencing the opinions on the tax system equity are important for the analysis of the impacts of taxes on the taxpayer. The analysis is based on the quantitative measurement through the tax collection and efficiency of this collection into the state budget. This article is focused on the qualitative analysis where the factors of tax incidence are to find, due to the opinions of the respondents of the questionnaire. The important role for the responses assessment and drawing of the conclusions has the level of economic, precisely tax literacy among the respondents. The analysis of this literacy is second important part of this article. Analyzed issue is part of broader context which is solved within the project of specific research of team from Department of Economics, Faculty of Informatics and Management, University of Hradec Králové, called "The Causalities of Tax Incidence". The aim of this project is to identify the key factors of tax incidence and their scope according the different groups of inhabitants. This article also deals with value added tax as the most important indirect tax and its position in tax system of the Czech Republic, while the too high rates of this tax are considered as significant problems among the respondents of analysed questionnaire.

Key Words: Direct tax, indirect tax, tax system, value added tax.

JEL Classification: H21, H22, K34.